

VIROLAIS-SUOMALAINEN KOGNITIIVISEN KIELENTUTKIMUKSEN KONFERENSSI TAAGEPERASSA

Ensimmäinen virolais-suomalainen kognitiivisen kielentutkimuksen konferenssi pidettiin 11.–14.12.2006 Taageperan linnassa Etelä-Virossa. Konferenssin tarkoituksena oli saattaa yhteen Suomen ja Viron kognitiivisen kielentutkimuksen harastajia, esitellä alan tutkimusta puolin ja toisin sekä miettiä mahdollista maidenvälisiä yhteistyötä ja yhteishankkeita. Kokouksen kielinä toimivat tasaveroisesti viro ja suomi, ja esityksiä kuultiin molemmilla kielillä. Ojenteiden kielenä oli osin myös englanti, mikä auttoi, jos sukukielen taito oli päässyt ruostumaan. Viimeisenä päivänä konferenssi laajeni myös Tarttoon, kun plenaristit pitivät esitelmistään tiivistetyt versiot Tarton yliopistossa kiinnostuneille opettajille ja opiskelijoille.

Monipuolinen ja ohjelmaltaan tiivis konferenssi koostui työpajoista, joita aiheeseen liittyvät yleisesitelmät kehystivät. Yleisesitelmää oli 11 ja työpajoesitelmää 33. Työpajojen aiheina olivat »Dynaaminen käsitteistys», »Kieli, kognitio ja formaalistus», »Kieliopillistuminen», »Konstruktiot» sekä »Kieli ja käyttö». Yleisesitelmän pitivät Virosta ARVO KRIKMANN, HALDUR ÖIM ja HELLE METSLANG ja Suomesta PENTTI LEINO, SEPPO KITTILÄ, TIINA ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, KRISTA

OJUTKANGAS, URPO NIKANNE, RITVA LAURY, JAAKKO LEINO ja MARJA-LIISA HELASVUO.

Plenaristien esitysten aiheet vaihtelivat mielenkiintoisella tavalla ja toivat näkyviin tämänhetkisen kognitiivisen kielentutkimuksen monipuolisuuden. Pentti Leino aloitti puhumalla aiheesta »TBA». Se ei tässä tapauksessa merkinnyt otsikon paljastamisen lykkäystä (»to be announced»), vaan oli pohdiskeleva ja poleeminenkin historiallinen katsaus kognitiivisen suuntauksen ja sen kielikäsitteiden vaiheisiin. Esitelmän otsikon kirjainyhdistelmän merkitykseksi paljastui »Täydellisestä balanssista anarkiaan». Leino kuvasi nuorgrammaattisen tutkimuksellisen ajattelun murtumista ensin kansanrunouden tutkimuksessa ja sitten kielentutkimuksen kentillä; kognitiivinen kielentutkimus tuli ajallaan mukaan laajentamaan kuvaa ja toi mielenkiinnon kohteeksi myös muun muassa puhujan, puhetilanteen ja kulttuurin.

Seppo Kittilän esitelmän otsikkona oli »Hyötyamisen monet kasvot: mikä tekee osanottajasta hyötyjän ja miten tämä heijastuu niiden merkinnässä». Kittilä oli poiminut esimerkkejä eri kielistä ja tarkasteli niiden avulla, miten esimerkiksi benefaktiivin (hyötyjän), malefaktiivin

(kärsijän), vastaanottajan, omistajan ja epäsuoran aiheuttajan osanottajaroolit voivat näkyä ja miten niitä merkitään kielessä, sekä mitkä ominaisuudet ovat välttämättömiä hyötyjälle (esim. elollisuus, agenttiivisuus tai »halullisuus»). Kittilän tutkimusaihe edustikin tässä foorumissa varsin poikkeuksellisesti vertailevaa kielentutkimusta, jossa tarkasteltiin useampaa kieltä kuin vain suomea ja viroa tai esimerkiksi suomea ja ruotsia.

Virolaisista plenaristeista Helle Metslang puhui kieliopillistumisesta ja sen tutkimuksesta Suomessa ja Virossa, ja Haldur Õimin aiheena olivat konstruktio ja kehykset. Arvo Krikmannin filosofissävyyden esityksen aiheena oli »Olemisen suuri ketju» (Olemise suur ahel, The Great Chain of Being). Aiemmin oli vallalla käsitys, että kaikella olevaisella on luontainen hierarkkinen järjestyksensä, jossa Jumala on ylimpänä ja alapuolella ihmisryhmät säätyjensä, ammattinsa ja muiden ominaisuuksiensa mukaisessa järjestyksessä ja näiden alla seuraavaksi eläimet ja eloton luonto, kukin omalla paikallaan. Krikmann puhui tämän hierarkian näkymisestä metaforien jäsentymisessä: Ensinnäkin itse hierarkkisessa tikapuujärjestelmässä näyttäytyy vahvasti suuntametaforisuus (»ylhäällä on parempaa/enemmän»). Toisaalta personifikaation tai depersonifikaation kautta jokin olento voidaan joko nostaa tai laskea olevaisen tikapuilla ylemmälle tai alemmalle puolalle. Krikmann arveli personifioinnin olleen ennen yleisempi metaforan muoto, kun taas sittemmin olisi alettu suosia depersonifikaatiota.

Tiina Onikki-Rantajääskö puhui esitelmässään analogiasta. Esille nousivat kielen tutkimuksen historian varrella vaihdellut analogianäkemykset sekä esimerkiksi analogian ja metaforan sekä toisaalta analogian ja skeeman suhteet. Onikki-Rantajääskö muistutti myös Langackerin (1999: 154)

ajatuksesta säännön ja analogian suhteesta, joka kannatti pitää mielessä itse asiassa muidenkin kieliopillistumista käsittelevien esitysten aikana: »The distinction between rule and analogy then reduces to whether the operative schema has already achieved the status of unit. This is at most a matter of timing and may well be one of degree.»

Krista Ojutkangas puolestaan esitteli havainnollisesti ja kiinnostavasti korpusaineistolle perustuvaa tutkimustaan otsikolla »Mihin suomessa tarvitaan *sisä*-grammeja?». *Sisä*-grammeilla tarkoitetaan *sisä*-kantaisia paikkaa ilmaisevia postpositioita ja adverbeja (*jonkin sisällä, sisässä, sisään* jne.). *Sisä*-grammien merkitys on Ojutkankaan mukaan siinä, että toisin kuin paikallissijat, joiden voidaan helposti tulkita kuvaavan kiinteää yhteyttä olioiden välillä, *sisä*-grammit ilmaisevat selvemmin juuri säiliön sisällä sijaitsemisen merkitystä: on eri asia, onko *tupakka suussa* vai *suun sisässä*. Tutkimusaineiston merkitys korostui esityksessä siinä, että *sisä*-grammien tietyt kontekstit ja esimerkiksi sijoittuminen kuvaileviin teksteihin tietyille paikoille nousivat esille juuri laajasta aineistosta, jota ilman havaintoja olisi mahdoton tehdä.

Urpo Nikanteen aiheena oli konseptuaalinen semantiikka ja sen kuvausmallit. Kiinnostavan esitelmän aluksi kuultiin esittely konseptuaalisesta semantiikasta ja Nikanteen oma versio siitä, minkä jälkeen Nikante kertoi Åbo Akademiassa käynnissä olevasta tutkimuksesta. Lähestymistapa erosi muiden esitelmien valtavirrasta; formaalisuus ja säntilliset kuvausmallit eivät tunnu olevan erityisen kiinnostuksen kohteina edes konstruktioiden tutkijoilla eikä liioin vastaava kunnianhimoisuus koko kognition rakenteen kattavaan selitysmalliin. Varsin laajoista kuvioista puhui kuitenkin myös esimerkiksi Ritva Laury mielenkiintoisessa esitelmässään, jossa tuli esille kognitiivisen kielentutkimuksen vahvuus kuvausmallina

▷

ja välineenä parhaimmillaan. Esitelmän otikkona oli »Mistä kielioppi tulee: konstruktio, vuorovaikutus ja kognitio». Laury yhdisteli vuorovaikutusentutkimuksen ja kognitiivisen kielentutkimuksen alueita kieliopillistumisen selittämisessä; kognitiivisen kielentutkimuksen ongelmiahan on perinteisesti ollut keskittyminen yhden kielenpuhujan tajuntaan vuorovaikutuksen ja toiminnallisen kielinäkemyksen kustannuksella. Lauryn päänäkökohtana oli, että kieliopillinen rakenne syntyy, elää ja muuttuu nimenomaan kielen käytössä, kontekstissaan. Vakuuttava esimerkki oli *että*-konjunktio ja sen kehitys ja monet käytöt, joita Laury tarkasteli esimerkkiaineiston avulla.

Jaakko Leino puhui esitelmässään konstruktioista murre syntaksin kuvausmallina. Leinon mukaan murre syntaksia voidaan pitää uutena aluevaltauksena: yleensä syntaksin ja konstruktioiden tutkimus on keskittynyt kirjoitettuun kieleen, kun taas puhekieli, puhumattakaan murrevarianteista, on jäänyt vähemmälle huomiolle. Leino esitti, että aineiston »hankaluudesta» huolimatta siitä on mahdollista poimia konstruktioita, joskin ne saattavat olla muodoltaan melko avoimia.

Marja-Liisa Helasvuon esityksen otsikona taas oli »Minä ja muut». Helasvuo puhui siitä, miten suomen kielessä voidaan käyttää muun muassa passiivin, nollapersoonan ja yksikön toisen persoonan lisäksi myös yksikön ensimmäisen persoonan muotoja joskus avoimesti tai epäspesifisti, viittaamaan puhujan sijasta kuulijaan tai vieläkin yleisemmin. Kärjistetysti sanoen »*sä*-passiivin» lisäksi on joissain tilanteissa olemassa myös »*mä*-passiivi». Helasvuo hyödynsi näkemystä, että puheaktipersoonat ovat muuttujia, *shiftereitä*, jotka saavat merkityksensä aina kontekstissaan, ja viittaussuhde tulkitaan kontekstin antamien vihjeiden avulla. Hän esitteli ajatusta kiin-

nostavasti käyttäen esimerkkeinään erilaisia tekstejä ja niiden rakentumista.

Niin työpajojen esityksistä kuin yleisesitelmistäkin näkyi kognitiivisen kielentutkimuksen tutkimuskentän ja -metodien vaihtelevuus; alalle mahtuu todella monenlaista lähestymistapaa. Mukana oli niin suomen kielen ja viron kielen tutkimusta kuin muitakin kieliä tarkastelevaa ja vertailevaa tutkimusta. Muista kielistä tulivat esille komi, ruotsi, venäjä ja saksa. Vaikka kognitiivisen kielentutkimuksen ala on laaja ja jopa hajanainen, eri lähestymistavat näyttivät esityksien valossa täydentävän toisiaan. Onkin mielenkiintoista, mihin suuntaan siirrytään ja mistä tulee uusia tutkimuksen painopisteitä. Ainakin Suomen puolella metafora näyttäisi olevan väistymässä, vaikka Virossa se on vielä kenties enemmän kiinnostuksen kohteena. Toisaalta konstruktioiden tutkimus ja kieliopillistuminen tuntuivat olevan suosiossa molemmissa maissa. Voisi vielä mainita, että konferenssissa tuli ilahduttavasti esille vankka aineistolähtöisyys, niin kielen rakenteiden kuin esimerkiksi sanasemantiikan tai vuorovaikutuksenkin tutkimuksessa. Varsinaisia kokeellisia tutkimusasetelmia ei kuitenkaan edelleenkään juuri näkynyt, mikä on valitettavaa. Vain yhdessä tutkimuksessa tulivat esille esimerkiksi kyselykaavakkeet, nimittäin HANNA JOKELAN suomen ja viron nollapersoonalauseita vertailevassa tutkimuksessa.

Lopuksi on paikallaan lausua muutama sana kokouksen upeasta pitopaikasta. Lähellä Latvian rajaa sijaitseva Taageperan linna tarjosi konferenssille komeat puitteet, ja täyteen päiväohjelmaan oli saatu sovitettua myös linnan esittelykiertos. Linnan siluettia hallitsevaan 40-metriseen torniinkin pääsi kapuamaan. Vuonna 1907 rakennettu, Otto Wildaun suunnittelema liuskakivikattoinen graniittilinna edustaa Suomessa suosittua kaltaista kansallisro-

manttista tyyliä. Modernilla kartanolla oli aikoinaan tarjota aivan uusia mukavuuksia: sinne rakennettiin Viron ensimmäinen keskuslämmitys (edelleen toiminnassa), sekä Viron ensimmäinen vesivessa (ei enää toiminnassa). Kartano vaikutti myös koollaan: siinä on huikeat 75 huonetta. Tilaa oli siis myös kielitieteellisen konferenssin pitopaikaksi, ja linnaa voikin suositella vastaaviin hankkeisiin.

Ensimmäinen virolais-suomalainen kognitiivisen kielentutkimuksen konferenssi oli kaikin tavoin onnistunut tilaisuus: mukaan mahtui yllättävänkin suuri määrä kiinnostavia esityksiä ja aikaa jäi myös vapaaseen jutusteluun ja tutustumiseen. Toivottavasti vastaava yhteistyömahdollisuus toistuu, eikä ensimmäinen konferenssi jää

viimeiseksi. Konferenssin puuhamiehinä toimivat ILONA TRAGEL ja TUOMAS HUUMO Tarton yliopistosta, ja Suomen puolelta järjestelytoimikuntaan kuului Suomen kognitiivisen kielentutkimuksen yhdistyksen FiCLAn puheenjohtaja Jaakko Leino, jolle kiitos onnistuneista järjestelyistä. ■

ANNI JÄÄSKELÄINEN

Sähköposti:

anni.m.jaaskelainen@helsinki.fi

LÄHDE

LANGACKER, RONALD W. 1999: *Grammar and conceptualization*. Cognitive linguistics research 14. Berlin: Mouton de Gruyter.